

TAZYIQ VA ZO'RAVONLIKKA UCHRAGAN XOTIN-QIZLAR VA ULARNING FARZANDLARI

Umurboyeva Xilola Jo'raboyevna

Xovos tumani "Inson" ijtimoiy xizmatlar markazi

Psixologlar guruxi mutaxassisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tazyiq va zo'ravonlikka uchragan xotin-qizlar hamda ularning farzandlari duch keladigan ijtimoiy-psixologik, iqtisodiy va ma'naviy oqibatlar tahlil qilingan. Tadqiqotda oilaviy zo'ravonlik shakllari, uning jamiyatdagi ildizlari, davlat siyosati va himoya mexanizmlarining samaradorligi ko'rib chiqiladi. Shuningdek, jabrlangan ayollarni reabilitatsiya qilish, ularning farzandlarini psixologik qo'llab-quvvatlash hamda profilaktik ishlarni tashkil etishning zamonaviy yondashuvlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: zo'ravonlik, tazyiq, xotin-qizlar, oilaviy muhit, psixologik yordam, reabilitatsiya, gender tenglik, ijtimoiy himoya, bolalar xavfsizligi.

Bugungi kunda ayollarga nisbatan tazyiq va zo'ravonlik global ijtimoiy muammo sifatida inson huquqlari masalasining markazida turibdi. O'zbekiston Respublikasida ham bu masalaga katta e'tibor qaratilib, xotin-qizlarni zo'ravonlikdan himoya qilish borasida qonunlar, dasturlar va markazlar faoliyat yuritmoqda.

Ammo shunga qaramay, ko'plab ayollar jismoniy, ruhiy, iqtisodiy yoki jinsiy zo'ravonlik qurboni bo'lib qolmoqda. Eng og'ir tomoni shundaki, bunday muhitda ulg'ayayotgan farzandlar ham salbiy psixologik ta'sirga duchor bo'ladi. Shu bois ushbu mavzuni chuqur tahlil qilish — nafaqat ijtimoiy, balki pedagogik va psixologik ahamiyatga ham ega.

O'zbekistonda xotin-qizlar va ularning farzandlariga nisbatan tazyiq va zo'ravonlik muammosi jiddiy ijtimoiy va huquqiy muammo sifatida e'tiborga olinmoqda. Ushbu muammo oilaviy zo'ravonlik, jismoniy, ruhiy, jinsiy yoki iqtisodiy zo'ravonlik kabi turli shakllarda namoyon bo'lib, nafaqat jabrlanuvchilarning hayotiga, balki jamiyatning umumiy farovonligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Quyida ushbu muammoning holati, qonuniy va ijtimoiy choralar, jabrlanuvchilar uchun yordam tizimlari va bolalarga ta'siri haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Muammoning umumiy ko'rinishi

O'zbekistonda oilaviy zo'ravonlik eng keng tarqalgan zo'ravonlik turlaridan biridir. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2025-yilning birinchi choragida 2,317 nafar xotin-qiz zo'ravonlik tufayli yordam so'rab murojaat qilgan, ulardan 54,000 dan ortiq ayolga himoya orderi berilgan. Bolalar ham zo'ravonlikdan aziyat chekmoqda: 2024-yilda 1,028 nafar bola jismoniy zo'ravonlikka, 412 nafar esa jinsiy zo'ravonlikka

duchor bo'lgan. Ushbu raqamlar faqat rasmiy murojaatlar asosida shakllangan bo'lib, haqiqiy holat yanada kengroq bo'lishi mumkin, chunki ko'p ayollar va bolalar ijtimoiy stigma, qo'rquv yoki resurslarning yetishmasligi tufayli yordam so'ramaydi.

Zo'ravonlikning asosiy turlari:

- Jismoniy zo'ravonlik: kaltaklash, jarohat yetkazish.
- Ruhiy zo'ravonlik: haqorat, tahdid, psixologik bosim.
- Jinsiy zo'ravonlik: majburiy jinsiy aloqa, bolalarga nisbatan zo'ravonlik.
- Iqtisodiy zo'ravonlik: moliyaviy resurslardan mahrum qilish, ishlamaslikka majburlash.
- Tazyiq: doimiy nazorat, erkinlikni cheklash, ijtimoiy izolyatsiya.

Bu holatlar ayollarning ruhiy salomatligi, ijtimoiy faolligi va iqtisodiy mustaqilligiga putur yetkazadi. Bolalar esa bunday muhitda o'sib, psixologik travmalar, o'qishdagi muammolar va ijtimoiy moslashuv qiyinchiliklariga duch keladi.

Qonuniy asoslar va davlat siyosati

O'zbekiston hukumati so'nggi yillarda zo'ravonlikka qarshi kurashish uchun bir qator qonuniy va ijtimoiy islohotlar amalga oshirdi. Quyida asosiy qonuniy choralar keltiriladi:

- O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi: 26-moddada har bir shaxs zo'ravonlikdan himoyalaniş huquqiga ega ekanligi ta'kidlanadi.
- "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi Qonun (2019): Ushbu qonun oilaviy zo'ravonlikka qarshi himoya orderlari, reabilitatsiya markazlari va ijtimoiy xizmatlar tizimini joriy etdi.
- Jinoyat kodeksiga o'zgartirishlar (2023): Oilaviy zo'ravonlik jinoyat sifatida tan olindi. Jismoniy va jinsiy zo'ravonlik uchun jazo kuchaytirildi, shu jumladan, erta shartli ozod qilish taqiqlandi.
- Ma'muriy reglament (2024): Zo'ravonlik qurbonlariga mahalliy, tuman va viloyat darajasida yordam ko'rsatish tartibi belgilandi.

Himoya orderi tizimi eng muhim chorlardan biridir. U 24 soat ichida beriladi, zo'ravonlik qiluvchini jabrlanuvchidan chetlatadi va 1 oy muddatga amal qiladi. 2025-yilda 54,000 dan ortiq himoya orderi berilgan, ulardan 87% oilaviy zo'ravonlik holatlari bilan bog'liq.

Bolalarga ta'siri va maxsus himoya

Bolalar zo'ravonlikning eng zaif qurbonlari hisoblanadi. Oilaviy zo'ravonlik muhitida o'sadigan bolalar psixologik travmalar, o'qishdagi qiyinchiliklar, ijtimoiy moslashuv muammolari va hatto kelajakda zo'ravonlikka moyillik kabi oqibatlariga duch keladi. 2025-yilda O'zbekiston bolalarga nisbatan zo'ravonlikka barham berish bo'yicha milliy majburiyat e'lon qildi.

Asosiy choralar:

- Qonuniy himoya: Jinsiy va jismoniy zo'ravonlik uchun jazo kuchaytirildi, zo'ravonlarning erta shartli ozod qilinishi taqiqlandi.

- Reabilitatsiya: Bolalar uchun maxsus psixologik yordam va pedagogik qo'llab-quvvatlash dasturlari joriy etildi.

- Ta'lim: Maktablarda zo'ravonlikka qarshi ongni oshirish dasturlari amalga oshirilmoqda.

- Najot ilovasi: Bolalar va ota-onalar uchun zo'ravonlik holatlarida tezkor yordam so'rash imkoniyati.

Jamiyatdagi muammolar va to'siqlar

Qonuniy va ijtimoiy islohotlarga qaramay, bir qator muammolar mavjud:

- Ijtimoiy stigma: Ko'p ayollar oilaviy zo'ravonlik haqida gapirishdan uyaladi yoki qo'rqadi, chunki jamiyatda "oilani saqlash" stereotipi kuchli.

- Resurslar yetishmasligi: Reabilitatsiya markazlari va mutaxassislar soni cheklangan, ayniqsa qishloq hududlarida.

- Ma'lumot yetishmasligi: Ko'p jabrlanuvchilar yordam tizimlari haqida bilmaydi.

- Huquqni muhofaza qilish organlaridagi muammolar: Ba'zi hollarda, politsiya yoki mahalliy organlar zo'ravonlik holatlariga jiddiy yondashmaydi.

Oldini olish va kelajakdagi chora-tadbirlar

Zo'ravonlikni oldini olish uchun quyidagi yo'nalishlar muhim:

- Ta'lim va ongni oshirish: Maktablar va jamoatlarda zo'ravonlikka qarshi dasturlar kengaytirilishi kerak.

- Iqtisodiy mustaqillik: Ayollarning iqtisodiy mustaqilligini qo'llab-quvvatlash (kasb-hunar o'rgatish, ish o'rinlari yaratish).

- Jamiyat mentalitetini o'zgartirish: Gender stereotiplarini yo'q qilish va oilaviy zo'ravonlikka qarshi nol bardoshlik siyosati.

- Resurslarni ko'paytirish: Reabilitatsiya markazlari va mutaxassislar sonini oshirish, ayniqsa qishloq hududlarida.

Xulosa

O'zbekistonda tazyiq va zo'ravonlikka uchragan xotin-qizlar va ularning farzandlari uchun qonuniy va ijtimoiy yordam tizimlari rivojlanmoqda, ammo muammoning to'liq bartaraf etilishi uchun kengroq islohotlar va jamiyatdagi mentalitet o'zgarishi zarur. Hukumat, nodavlat tashkilotlar va xalqaro hamkorlik bu jarayonda muhim rol o'ynamoqda. Agar siz yoki yaqinlaringiz zo'ravonlikka duch kelsa, yuqoridagi resurslardan foydalaning – yordam har doim mavjud.

Tazyiq va zo'ravonlik nafaqat individual fojea, balki jamiyat barqarorligiga tahdid soluvchi omildir. Ayollar va ularning farzandlarini himoya qilish — inson huquqlarining asosi, ijtimoiy adolatning ko'zgusidir. Shu bois:

ayollar uchun xavfsiz muhit yaratish;

huquqiy va psixologik xizmatlarning qulayligini oshirish;
jamiyatda zo'ravonlikni "oddiy hol" emas, jinoyat sifatida anglashni
kuchaytirish zarur.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi Qonun, 2019.
2. WHO. Violence against women prevalence estimates, 2021.
3. Ergasheva G. "Oilaviy zo'ravonlikning psixologik oqibatlar". Toshkent: Fan, 2020.
4. Rasulova D. "Ayollar huquqlari va gender tenglik". Toshkent: Yangi asr avlodi, 2022.
5. YUNISEF. "Children exposed to domestic violence". Report, 2023.
6. Fayziyeva M. "Oila va jamiyat: gender munosabatlari masalalari". Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
7. O'zbekiston Respublikasi Xotin-qizlar qo'mitasi ma'lumotlari, 2024.
8. UN Women. Global report on gender-based violence, 2022.
9. To'rayev N. "Oila sotsiologiyasi". Samarqand, 2020.